

**JOZEF
KARIKA**

NA SMRŤ

KEĎ ZAVOLOVALO PEKLO,
MOHLI SA S NÍM ZHOVÁRAŤ IBA VYVOLENÍ

IKAR

**JOZEF
KARIKA**

**NA
SMRŤ**

IKAR

Text © 2012, 2013, 2022 by Jozef Karika
Design © 2022 by Emil Křížka
Slovak edition © 2022 by IKAR, a.s.

Druhé, súborné vydanie kníh *Na smrť* (2012)
a *Na smrť II - Bez milosti* (2013).
Redigovala Nataša Ďurinová.
Korigovali Klára Králová a Vlasta Greschová.
Obálku a layout navrhol Emil Křížka.
Technická redaktorka Helena Oleňová.
Vydalo vydavateľstvo IKAR, a.s., Bratislava v roku 2022
ako svoju 1 998. publikáciu v elektronickej podobe.
Sadzba a zalomenie do strán ITEM, spol. s r. o., Bratislava.

ISBN 978-80-551-8694-8

Venujem mame.

PRVÁ
KNIHA

RUŽOMBEROK

JANUÁR 1945

Sturmbannführer SS stojí na zasneženej poľane. Vysoký muž vyzerá ako výkričník v tichej bielobe snehu. Kostnatá postava v čiernej uniforme nezapadá do zimného lesa. Kazí okolitú harmóniu, prináša čosi rušivé. Pokoj narúša aj hemženie esesmanov Sonderkommando 7a a kvílenie zajatcov, ktorí stále dúfajú, že ich zachráni zásah prozreteľnosti či aspoň svetskej spravodlivosti. Nárek, zúfalé výkriky, kliatby i prosby sa odrážajú od ľadových kryštálov obalujúcich kmene borovic a smrekov.

Sturmbannführer ľahostajne sleduje, ako sa jeho desať chlapov rozostavuje. Niektorí mieria na zajatcov samopalmi MP 40, ďalší hľadajú najvhodnejšie miesto na popravu, dvaja postávajú obďaleč a držia na remeňoch štvoricu psov. Nemecké ovčiaky nenarúšajú ticho, sú vycvičené tak, aby robili česť svojmu plemenu. Sedia a sledujú scénu lačnými pohľadmi.

Sturmbannführer má podobný pohľad. Vyžaruje inteligenciu, ale nič viac, nič ľudské, žiadne teplo – na také hlúposti dávno zabudol. Má čistý pohľad, dokonale priezračný, veď čistota je jeho životným krédom. Kvôli nej pred jedenástimi rokmi vstúpil do SS – k jednotkám, ktorých posvätnou úlohou je očistiť nemeckú vznešenosť od všetkého, čo ju kedy pošpinilo.

Aj sem, na lesnú poľanu, priviedli odpad. Teraz stoja podľudia nastúpení pred hlavňami samopalov. Vystrašení, plačúci, hrešiaci či neprirodzene mlkvi.

Sturmbannführer sa však nedá oklamať. Prešiel náročným výcvikom, aby nepodľahol súcitu. Pred ním nestoja ľudia, je to len odpad, veď cíti jeho smrad!

Hrúška podľudí sa vzopäla, chcela uškodiť nemeckej veci, no škaredo sa prerátali. Až sem, k chotáru Liskovej pri Ružomberku, dolieha dunenie z frontu, ktorý zúri štyridsať kilometrov odtiaľto. Odpadu sa asi zazdalo, že hordy z východu sú už blízko, že žido-boľševici čoskoro zboria všetko krásne a vznešené, čo západná civilizácia stvorila.

Lenže neprajníci sa prerátali, o ničom ešte nie je rozhodnuté. Vôľa, jedine vôľa určuje, kto vyhrá a kto prehrá, všetko ostatné je druhoradé. Nemecká vôľa, jeho vlastná vôľa sú totiž ako z ocele. Sturmbannführer je fanaticky oddaný germánskej veci a jej vteľeniu – vodcovi. Prekoná všetko, každú prekážku a prispeje ku konečnému víťazstvu.

Muž v uniforme urobí zopár krokov. Zblízka sa pozrie do očí smrkajúcemu pätnásťročnému chlapcovi, ktorý sa pomočil od strachu. Sturmbannführer nakloní hlavu. Zhlboka sa nadýchne, vtiahne odor chvejúceho sa tela.

Zápach špiny, dokonalý zápach špiny! pomyslí si.

Nebyť špeciálneho výcviku, dlhoročnej práce na očisťovaní rasy a miest ako Hartheim, Ostland či Auschwitz, azda by sa nechal zmiasť a videl by pred sebou človeka.

Dôstojník vytiahne z puzdra osobný Walther P38, priloží ho k usoplenej hlave a potiahne spúšť. Ozve sa tiché zapraskanie, no v lese sa hlučne rozlieha. Pištoľou trhne, vyvalí sa trocha dymu. Chlapcovo telo znehybnie, prebehne ním záchvev, kolená sa mu podlomia a zrúti sa do snehu.

Znechutený sturmbannführer troma rýchlymi výstrelmi popraví ďalšie tri plačúce larvy.

Ostatní zajatci sa rozkričia. Rozprchlí by sa, len hlavne samopalov ich držia pekne pohromade. Povstalci stoja, kníšu sa a zavýjajú. Chýba im sebaovládanie, nedotkla sa ich nemecká disciplína, sú na tom ešte horšie než psy, tie ani raz nezaštekali, aj keď ich rozdráždila vôňa krvi.

Sturmbannführera pochytí spravodlivý hnev. Odpad sa s ním chce hrať na schovávačku? Dobre, prijíma výzvu.

Ukáže na mladé dievča, pamätá si jej meno – Darina Kralovská. Pomáhala tunajším banditom, rozťahovala stehná partizánom.

Pohybom ruky naznačí esesmanovi Ressoovi, čo chce. Ress je chápvavý, pozná veliteľove príkazy, nespočetne veľa ráz ich vyplnil. Nikdy nezaváhal, ani teraz.

Zdrapí Darinu za vlasy, nevšíma si jej vreskot – doteraz si udržavala zvyšky hrdosti –, ťahá ju zo desať metrov, orie ňou brázdu do snehu. Napokon ju pustí a odchádza.

Sturmbannführer pozrie na ďalších dvoch verných – Mauera a Brunberga, ktorí držia psy. Nakloní hlavu, dáva si načas.

Je zvedavý, či tentoraz vnútornosti podčloveka čosi odhalia. Dávno hľadá odpoveď na tajomstvo, túži konečne objaviť rozdiel, hmatateľný rozdiel medzi odpadom a človekom. Dávno vie, že ak takýto rozdiel existuje, skrýva sa kdesi vo vnútornostiach. Spolu s doktorom a brigadeführerom SS Karlom Gebhardtom ho v Auschwitzu najprv hľadali na povrchu – v rozmeroch lebky, nadočnicových oblúkov či v líniiach brady. Čoskoro však zistili, že musia ísť hlbšie, oveľa hlbšie...

Sturmbannführer chce objaviť mystérium, azda sa mu to podarí. Usmeje sa, má milý chlapčenský úsmev, a mávne rukou.

Mauer s Brunbergom vypustia psy.

Vďaka dokonalému nemeckému výcviku sa okamžite vrhnú na obeť. Z papúl im odfrkujú sliny.

Neľudské výkriky sa nesú horami. Zdá sa, že prenikajú všade, že pred nimi niet úniku. Zarývajú sa do skál, zmrznutých stromov i do zeme. Od tváří dvoch chlapcov stojacich na južnom brale Chočských vrchov sa však neškodne odrážajú. Nie je v nich nič, žiadny rozmer, do ktorého by mohli preniknúť. Oči ani dych dvojice nepreprádzajú rozrušenie, zhrozenie či súciti.

Zažili to už veľa ráz. Nielen zažili – videli, počuli, cítili, vdychovali, hmatali. Cez všetky zmysly do nich vniklo už toľko utrpenia, že by stačilo na desať, sto ľudských životov. Nervová sústava znesie len isté množstvo hrôzy, potom sa preťaží a vypne. Tie ich sa vyplí dávno.

„Už čoskoro,“ povie mladší z dvojice.

„Hej,“ pritakáva druhý a potľapká ho po pleci.

Odmľčia sa, narozprávali už priveľa. Stoja pri sebe ako nerozluční priatelia, akoby sa poznali celé roky, desaťročia.

Obaja myslia na to isté. Pred pár mesiacmi, na začiatku Povstania, podobne kvílili Nemci, ktorých popravovali na neďalekej Podsuchej. Bolo ich viac než stovka. Niektorí boli vojaci či vplyvní členovia miestnej Deutsche Partai, ďalší len bezvýznamní civili, našlo sa aj zopár žien. Všetko jedno – Nemci.

Každý z nich zabil aspoň desiatku.

Pomohlo.

Mladší z dvojice, stojaci vpredu, si pri spomienke vyhrnie hrubý kabát. Zima mu neprekáža, svrbenie na predlaktí je oveľa horšie. Ak sa nepoškriabe, bude sa pripomínať, bude čoraz neodbytnejšie, až...

Netreba na to myslieť.

Vyhrnie si rukáv, odhalí predlaktie a poškriabe si nahrubo vytetované číslo 44070.

Vytetovalo mu ho tam samo peklo.

Auschwitz-Birkenau, sekcia Effektenlager II, sektor BIIg.

„Už čoskoro,“ zopakuje a zahľadí sa do lesov pod nimi. Pozerá do diaľky. Presne ta, kde za hradbou smrekov stojí sturmbannführer a dúfa, že živé telá zostávajúcich osemnástich väzňov mu odhalia to, po čom túži.

Dunenie ťažkých húfníc z frontu zalieva celú kotlinu.

Sneží.

Nastáva súmrak bohov.

RUŽOMBEROK

MÁJ 1928

I.

Úzkou Hrabovskou dolinou zahrnel výstrel.

„Desať!“ zakričal tréner Bolecký do rozliehajúcej sa ozveny.

Z lavičky v zadnej časti strelnice sa ozval potlesk a radostné výkriky. Sedemnásťročný Karol Schmidt sa pousmial, tvár mal však stále pritlačenú o drevenú pažbu. Päť desaťbodových zásahov na tristo metrov v jednej sérii nebol zlý výsledok. Navyše, strieľal zo starej pušky Mannlicher M95, ktorá si najlepšie roky odslúžila ešte v rakúsko-uhorskej armáde. Znamenalo to jeden z najlepších výkonov v dorasteneckom oddiele miestnej Streleckej jednoty.

Sklonil hlavu, zručným pohybom vypustil prázdny rámik na päť nábojov a ešte v letku ho zachytil. Odložil zbraň, načiahol sa po novej munícii a zasúval ju do rámika.

Pôsobil sústredene. Akoby sa ho pochvalné kývnutie od trénera ani potlesk a výkriky nedotýkali. V skutočnosti kútikom oka sledoval lavičku, najmä dvojčky Bergártové – Sáru a Lauru. Boli len o rok mladšie. Príťahovali ho ich štíhle dievčenské postavy a dlhé ryšavé vlasy. Tlieskali mu, tešili sa z jeho výkonu.

Keby nechcel pôsobiť ľadovo pokojným dojmom, určite by sa usmial a zamával im. Lenže nešlo to. Hneď vedľa, v najbližšom

streleckom boxe, postával jeho gymnaziálny spolužiak a kamarát Viktor Hiler.

Poznali sa od detstva. Viktorovi rodičia vlastnili Hammerschmidtovu lekárňu na Podhore. Kúpili ju od starého lekárniko krátko pred jeho odchodom do dôchodku. Karola od malička priťahovali prírodné vedy. Lekárňu preto navštevoval už od desiatich rokov. Fascinovalo ho jej vybavenie – mažiare z hrubého porcelánu, nádoby s tajomnými nápismi, ale aj zvláštne vône, ktoré sa tam vznášali. Pán Hiler, Viktorov otec, bol k nemu milý, rád mu odpovedal na detské otázky. Práve v lekárni sa spoznal s Viktorom. Skamarátili sa, často sa spolu hrávali.

Keďže boli vrstovníci, stali sa z nich gymnaziálni spolužiaci. Karol nemal lepších kamarátov, než bol Viktor, dvojčičky Bergártové a zopár ďalších židovských detí. Rozumel si s nimi – meštianske deti mu oproti nim pripadali hrubé a hlúpe. Prijali ho medzi seba, aj keď nebol Žid. Mali svoje zvyky, ktorým nerozumel, zvláštne sa stravovali a oslavovali vtedy, keď kresťania žiadne sviatky nemali. To však boli pre Karola maličkosti. Dôležité bolo, že si rozumeli.

Napriek tomu sa teraz nemohol zbaviť pocitu, že v kamarátovom pohľade zachytil záblesk závidosti. Viktor z pušky nestrielal ani zďaleka tak dobre. Do desiatky trafil najviac zo vzdialenosti dvesto metrov. Bol príliš nesústreďený a prchký. Odrážalo sa to vo všetkom, čo robil. Ani na gymnáziu nedosahoval také dobré výsledky ako Karol.

Viktor nikdy nestrielal z pušky pred obecenstvom, najmä nie po Karolovej streľbe. Na to si dával pozor. Nezniesol, keď sa ukázalo, že je v niečom horší. Najmä pred Sárou a Laurou.

Namiesto pušky rád strieľal zo sedemranového revolvera Nagant, ktorý si tréner Bolecký priniesol z Ruska. Viktor bol dobrý v streľbe z krátkych zbraní na kratšie vzdialenosti. Presnosť nebola jeho silnou stránkou, exceloval však v rýchlej streľbe. Za okamih dokázal vypáliť sedem rán, z ktorých každá zasiahla stred terča vo vzdialenosti dvadsiatich metrov. Pri rýchlej streľbe to znamenalo vynikajúci výsledok.

Aj teraz sa dolinou rozľahlo sedem výstrelov. Sára s Laurou a ďalšími divákmi si zapchali uši.

Keď rachot utíchol, Bolecký prezrel terč, vrátil sa k Viktorovi a dal mu zopár rád.

Potom opäť strieľal Karol. Žmurkol na Viktora, natiahol záver, priložil si pušku k lícu a dlho mieril – mal obdivuhodnú trpezlivosť. Napäté ticho sa zmenilo na tlak. Všetci očakávali prvý výstrel, akoby ich mal oslobodiť spod ťažoby.

Keď konečne prišiel, vydýchli si. Nasledoval druhý i tretí. Karol strieľal s dokonalou istotou. Všetkých päť výstrelov zasiahlo stred terča. Z lavičky sa opäť doniesol potlesk.

„Všetko záleží na sústredení,“ konštatoval Karol.

„Isteže,“ zašomral Viktor.

Tréner Bolecký prešiel k ďalším strelcom a tých dvoch si viac nevyšiel.

II.

Leto bolo výnimočne horúce. Júnové slnko pražilo na lúky a polia. Už dávno nezapršalo. Hory, dvíhajúce sa naokolo, vyprahli. Občasný závan vetra neprinášal vlhkosť, iba vôňu vysušených stromov a sypkej hlíny.

Výlety na okolité vrchy podnikali často. Najmä počas letných prázdnin. Na neďaleký Čebrať sa vybrali šiesti. Okrem Viktora, Karola a dvojčiek išiel aj Izák Štern, syn miestneho obchodníka, a Leo Narsky. Toho zobrali iba do počtu. Bol o štyri roky mladší, doliezal. Viktor ho nemal rád, istý čas ho dokonca šikanoval, no Lea to neodradilo. Stále sa za nimi zakrádal s odhodlaným výrazom na tvári.

Kráčali popri novej nemocničnej budove, prešli po moste cez Váh a vnorili sa do riedkeho smrekového lesa na upätí vrchu. Stála tam honosná vila. Prešmykli sa do záhrad a po cestičkách pospaných bielym štrkom stúpali do kopca.

„V tej vile sa narodil potomok cisára Františka Jozefa,“ poučila ich Sára. Zaujímala sa o históriu. Karolovi sa to páčilo. Jeho bavili skôr prírodné vedy, no pekná Sára s ohnivými vlasmi ho očarovala. Nikto z rovesníkov nemal takú bystrú myseľ ako ona. Karol to vnímal a oceňoval.

O to väčšmi ho hnevalo, že Sárú priťahoval Viktor. Ani o ňom si Karol nemyslel, že by bol hlúpy. Vedel rýchlo premýšľať, mal dobrú pamäť, no bol príliš prchký a výbušný. Svet kníh ho vôbec neza-

ujímal, oveľa radšej mal vlastnú skúsenosť, najčastejšie vo veciach, ktoré netešili rodičov ani profesorov. Viktor chcel okúsiť všetko, najmä to, čo mu zakazovali. Vyskúšal už fajčenie, ochutnal alkohol i bravčové mäso, ktoré mu jeho náboženstvo odopieralo. Karol ho podozrieval, že už má za sebou aj milovanie so ženou.

„Počula som, že pri tom rezervoári, kam ideme, straší,“ povedala Laura. Rada čosi nadhodila hneď po Sára. Najradšej mala, keď tým pretrhla rozhovor, o ktorý sa sestra usilovala.

Sára sa nehnevala, bol to ich prirodzený spôsob súperenia. Karol postrehol, o čo ide. Vymenili si so Sárrou chápvavý pohľad, obaja sa usmiali.

Viktor kráčal vpredu, nezdalo sa, že počúva, o čom sa bavia. Obzeral si okolité stromy a hľadal najschodnejšiu cestu. Vždy bol praktický, reči ho zaujímali až neskôr.

„Aj ja som to počul,“ pridral sa Izák Štern, kráčajúci vedľa Laury. Ostatným štyrom bolo jasné, že tí dvaja spolu voľačo majú. Dokonca ani malý Leo o tom nepochyboval.

Popri vysušenom lesnom potoku došli na chodník, ktorý ich doviedol k lúke ukrytej v lese. Zo Salaša, ako sa lúka volala, bol výhľad na celé mesto. Na poludnie horúceho letného dňa vyzeralo nádherne. Pomedzi bzučanie hmyzu k nim doliehalo zvonenie štyristoročného zvona z Kostola svätého Ondreja. Cez mesto pretekal ligotavý Váh. Tento rok sa nerozvodnil tak ako predvlani, keď voda zaliala celé Rybárpole. Popod Čebrať viedla Košicko-bohumínska železnica, po ktorej práve lenivo prechádzal vlak ťahaný lokomotívou vypúšťajúcou oblaky pary. Na všetky strany sa tiahli zelené lúky a polia, ktoré prechádzali do hôr obopínajúcich mesto.

Priamo pod nimi sa rozprestieral komplex Mautnerových závodov – jednej z najväčších textilných fabriek v strednej Európe. Rozkladala sa na obrovskej ploche pri úpätí Čebraťa. Medzi deťmi budov sa hmýrili drobné postavičky robotníkov.

„V tamtej pradiarni robí môj otec,“ povedal Karol a ukázal na jednu z budov. Albert Schmidt bol uznávaný inžinier. Občas Karola zobral na exkurziu do textilky a ukazoval mu moderné krosná, navíjače, snovadlá a ďalšie stroje.

Chvíľu sa kochali pohľadom na mesto, vrchy Veľkej Fatry na juhu i siluetou Nízkych Tatier na juhovýchode. Výhľad zapôsobil aj na Viktora. Také čosi sa nestávalo často. Na nepreniknuteľnej

tvári sa mu rozlial úsmev, zdal sa spokojný. Dokonca Karola potľapkal po pleci a žmurkol na Sáru. Keď takto pookrial, bol očarujúci.

Ticho pretrhla Laura: „Poďme už k tomu rezervoáru. Som zvedavá, či tam naozaj straší.“ Izák Štern sa zasmial, hľadeli si navzájom do očí, všetko sa im zdalo fajn. Leo Narsky nevyzeral nadšene, ale bál sa zostať na lesnej lúke sám, takže sa pobral za nimi.

Vodný rezervoár vyzeral ako z rozprávky. Bol to murovaný domček uprostred húštiny. Zahaľovali ho smreký a kríky. Museli sa k nemu prebrať, nevedol ta žiadny chodník. Teraz, keď pred ním stáli, pocítili tieseň. Horúci a slnkom prežiarený svet zanechali kdesi za sebou. Vládol tu chlad a tieň. Rezervoár pôsobil, akoby sa krčil a číhal. Strecha sa takmer dotýkala zeme, pod štítom boli osadené drevené dvere.

„Mám ich otvoriť?“ opýtal sa Viktor.

Nikto neodpovedal. Každému sa v hlave rozbehli predstavy o tom, čo by sa tam mohlo skrývať. Leo radšej cúvol.

„Ste posratí,“ uškrnul sa Viktor, pristúpil k dverám a rázne ich otvoril.

Ovanula ich zatuchlina. Nič horšie sa nestalo.

V rezervoári bola vyhlbená a vybetónovaná jama plná vody. Kedysi odtiaľto zásobovali vilu riaditeľa textilky, ktorá stála na úpäti. Keď vybudovali novú vodovodnú sieť, stratil rezervoár opodstatnenie, zarástol húštinou a spustol. Uprostred lesa pôsobil nepatrične – ako chalupa z rozprávok o ježibabách.

„Je tu nejaký nápis,“ všimol si Karol.

Všetci pozreli na stenu.

„Asi podpis, dosť starý, už je zošúchaný,“ povedal Izák. V hlase mu zaznievalo vzrušenie. Laura ho totiž pri Viktorovom otvorení dvier chytila za ruku. Doteraz mu ju nepustila.

„Aj my sa podpíšme,“ navrhla Sára.

Pozreli jeden na druhého. Po prežitej tiesni z opusteného miesta im to pripadalo ako dobrý nápad. Stáli tu šiesti, len oni, stratení v inom svete. Mestský ruch a život sa ich odrazu vôbec netýkal.

Karol vytiahol z vrečka uhlík.

„Týmto to vydrží veľmi dlho,“ poznamenal, kým hľadal vhodné miesto. Našiel ho pod štítom strechy.

Najprv čo najkrajšie napísal letopočet 1928.

Podpísal sa a podal uhlík Sáre. Dievča sa sústredilo, aby aj jej písmo vyzeralo čo najkrajšie. Všetci sa snažili. To, na čo v škole úplne kašľali, odrazu naberalo na dôležitosť. Nikto nechcel zvečniť svoje meno škrabopisom. Jediné Viktorovi na tom vôbec nezáležalo. Po celý čas stál obďaleč a s úškrnom sledoval ich počínanie. Keď sa všetci podpísali a malý Leo mu chcel podať uhlík, vyrazil mu ho z prstov.

„Ste ako decká,“ zasmial sa, mávol rukou a vydal sa húštinou naspäť. Zarazene ho sledovali. Pred chvíľou bol veselý, a odrazu akoby mu uleteli včely. Celý Viktor. Atmosféra vzájomnosti sa vyparila. Mlčky vykročili za ním.

Na stene rezervoáru sa vynímalo päť krasopisne napísaných mien:

Karol Schmidt

Sára Bergártová

Laura Bergártová

Izák Štern

Leo Narsky

III.

Viktor Hiler sa knísal v rytme modlitby ako všetci ostatní v synagóge. Na rozdiel od nich však iba naprázdno pohyboval perami a snažil sa prekonať ubíjajúcu nudu. Sviatok *Jom kipur* nenávidel z viacerých príčin. Keďže išlo o najdôležitejší sviatok roka, rešpektovali ho aj rodiny vyznávajúce judaizmus iba formálne. Nezúčastniť sa na liturgiách v synagóge by bol vážny prehrešok. Päť povinných modlitieb, rozmiestnených od večera predchádzajúceho dňa až po dnešný súmrak, bolo najmenším zlom. *Jom kipur* je Deň zmierenia, keď Boh odpúšťa hriechy. Aby však Hospodin odpúšťal, museli sa veriaci ponoriť do hlbokého pokánia. Tomu mal napomôcť dvadsaťpäťhodinový pôst, zákaz umývať sa či nosiť kožené topánky.

Práve prebiehala ranná modlitba šacharit, čo znamenalo, že Viktor od večera nejedol. Tajne si dal zopár kúskov macesu a kó-

šer mäsa, nebol predsa padnutý na hlavu, no poriadnu večeru ani raňajky si dovoliť nemohol. Rodičia na dodržiavanie ostatných náboženských pravidiel príliš netrvali, ale *Jom kipur* bol pre nich dôležitý.

Viktor teda predstieral modlitbu a naoko úpenlivo prosil Hospodina o odpustenie hriechov. Popritom kĺzal pohľadom po synagóge. Od zúfalej nudy študoval jej architektúru i pás ornamentov pod stropom.

Okolo neho stáli chlapi v bielych pohrebných rubášoch – *kitloch*, ktorými vyjadrovali svoju odovzdanosť Hospodinovi. Na pleciach mali modlitebné plášte. Znudeným pohľadom zablúdil aj na poschodie, kde sa modlili ženy. Zistil, že naňho hľadí pár hnedých očí.

Sára sa uškrnula – odhalila ho, pretože aj ona modlenie iba predstierala. Vedľa nej sa knísala sestra ponorená do prosieb o odpustenie. Laura navštevovala synagógu často, i keď sa to od nej ako od ženy nevyžadovalo. Aj v tomto si rozumela s Izákom. Chodili spolu od leta.

Sára bola čierna ovca pobožnej rodiny. Do synagógy ani nos nestrčila. Občas sa prišla pozrieť, lenže z iných dôvodov ako ostatní. Zaujímalo ju totiž divadlo. Už rok vystupovala v miestnej divadelnej spoločnosti. Na liturgiách a bohoslužbách ju priťahovala rituálna časť – chápala ju ako zvláštnu divadelnú formu. Keď o tom rozprávala, používala zvláštne slovo „psychodráma“, ktorému však okrem Karola nik nerozumel.

Hľadela Viktorovi do očí, na tvári mala takmer nebadateľný úškrn. Odprisahal by, že je v ňom výzva. Nie vulgárna, také čosi bolo Säre cudzie. Jednoducho rada provokovala. Sršala hravosťou, priťahovalo ju skúmať a prekračovať hranice, ktoré jej ostatní nalinkovali.

Viktor sa usmial tiež, švindľovanie voči Hospodinovi ich spojilo. Mal pocit, že všetci ostatní v synagóge odrazu ustúpili do úzadia. Ostal len on a Sára, vzájomné tajomstvo a porozumenie sprisahancov.

Keď vychádzali do sychravého jesenného predpoludnia a navzájom si formulkou: „Gmar chatima tova,“ želali šťastie, počkala naňho.

Znova sa na seba usmiali.

„Chceš niečo zažiť?“ opýtala sa.

„Akože čo?“

„Niečo výnimočné... A zakázané,“ doložila s úškrnom, ktorý sa vôbec nehodil k duchovnej očiste, ktorú by mala cítiť po posvätnom obrade.

„Možno,“ zneistel Viktor. Tajomnosť a vyzývavosť jej návrhu ho vzrušili.

„Tak o druhej pod Tmavými schodmi, drsný chlapec.“

Viktor sa zaškeril. Vedel, na čo naráža. Pred niekoľkými dňami sa pobil v triede, pričom súperovi vyrazil dva zuby. Vedel, že z toho budú problémy. Riaditeľ Krča si už do školy predvolal oboch rodičov. Viktor mal obavy – bál sa, že mu zakážu strelecký krúžok –, no strach by nikdy navonok neprejavil.

Mykol plecom: „Nemal zapárat!“

„Vraj si doňho zapáral ty. Provokatér...“ povedala Sára s prižmúrenými očami. Viktorovi sa zazdalo, že mu unikol akýsi skrytý význam, ktorý do toho slova vložila.

Nevedel, čo povedať. Slabšieho spolužiaka naozaj vyprovokoval. Dávno do krpca zadrappoval, bavilo ho to. Keď mal zlú náladu, potreboval si ju na niekom vybiť.

Sára nečakala, kým sa Viktor spamätá. Prevrátila oči – skvelé divadelné gesto na vyjadrenie jeho neschopnosti.

Viktor sa rozosmial.

„Tak o druhej, drsný chlapec,“ povedala s úsmevom.

Stretli sa pod Tmavými schodmi. Spájali ulicu Podhora s rínom, na ktorom stáli kostol, radnica a fara. Tmavé schody bol priliehavý názov, pretože išlo o dlhé schodisko zastrešené masívnou strechou. Aj počas dňa tu vládlo šero. V dnešnom sychravom počasí, keď von nevychádzal nik, kto nemusel, to bol vynikajúci úkryt.

Viktor premáhal hlad, snažil sa pôsobiť sebaisto, no v skutočnosti bol poriadne nervózny. Stále nechápal, prečo ho Sára zavola. Páčila sa mu, tak ako všetkým chalanom, ktorých poznal, no otvorená vyzývavosť k nej ani trochu nepasovala. Nevedel, čo by ho potešilo väčšmi – keby s ním naozaj mala čosi v úmysle, alebo keby sa ukázalo, že ide o žart.

Vystúpili do polovice schodiska, aby videli, či nikto nejde. Sadli si na vyvýšený múrik. Sára sa oprela o hrubý stĺp podopierajúci

strechu. Viktor, zoslabnutý od hladu, sa uprene zahľad na jej ryšavé vlasy a bielu tvár opierajúcu sa o drsné murivo.

Zasmiala sa: „Čo je? Vyzeráš vyčerpane.“

„Môže sa na *Jom kipur* nadávať?“ zašomral.

„Myslíš nadávať počas sviatku, alebo nadávať na sviatok?“

„Oboje.“

„Aha... To sa určite nesmie,“ povedala a pohrozila mu.

„Hlúpy *Jom kipur*!“

Natiahla sa k nemu, priložila mu prsty na ústa.

„Nerúhaj sa,“ zašepkala a výstražne mu pozerala do očí.

Obaja vedeli, že je to ďalšia divadelná póza, vzájomne to vycítili. Na sekundu ich spoločné myslenie zarazilo, no potom vyprskli od smiechu. Sára chytila tašku, ktorú mala prevesenú cez plece.

„Už v synagóge si sa mi zdal akýsi vycivený,“ povedala a otvorila ju. Bola plná okrúhlych domácich perníčkov.

„Na *Jom kipur* sa vždy dôkladne nachystám,“ pozrela mu do očí, nadvihla obočie.

Viktor sa znova rozosmial.

Sára rýchlo sklopila pohľad, nabrala hrst perníčkov a ponúkla mu. Na múriku pod Tmavými schodmi ich zjedli všetky.

IV.

Viktor sedel v kúte podkrovia prerobeného na výstavnú sálu, prezeral si zbierku pohľadníc a predstieral aspoň vlažné nadšenie.

„Ukážem ti najvzácnejšie exponáty,“ doliehal k nemu vzrušený hlas Júliusa Kürtiho, správca miestneho múzea.

Tvrkli tu už aspoň hodinu. Na horné poschodie starej fary, kde múzeum sídlilo, chodieval Karol Schmidt čoraz častejšie. Viktor ho podozrieval, že sa chce cez záujem o históriu zbližiť so Sárrou. Starý správca si ho obľúbil. Viktora strpel, no nemal ho rád. Vycítil, že iba sprevádza kamaráta a dejiny ani vzácne zbierky ho nezaujímajú. Pri prvej návšteve ohuroval hostí ozajstnými unikátmi. Ukázal im mamutí roh, vzácnu Jánošíkovu čiapku, kreslo Ilešháziocov i zbierku afrických zbraní. Na Karola to zapôsobilo. Správca si všimol, že je dostatočne inteligentný,

vnímavý a má predstavivosť, chlapca očividne história, životné osudy i príbehy obsiahnuté v exponátoch zaujímali.

Zato Viktor k nim zostal hluchý a slepý. Kürtiho to mrzelo. Hnevalo ho, že židovský chlapec je taký povrchný, kým nemecký má od zvedavosti naširoko otvorené oči.

Aj teraz, keď na stôl pred Karola rozkladal vzácnu kolekciu mestských pečatidiel, sledoval po očku mladého Hilera. Ani trochu ho neoslovili, aj keď patrili k najvzácnejším exponátom. Viktor ani hlavu neotočil, radšej si prezeral pohľadnice z rôznych kútov sveta. Zdalo sa, že diaľky, cudzie krajiny a mestá sú jediné, čo ho ako-tak láka.

„Nabudúce ti ukážem našu faleristickú zbierku,“ povedal správca Karolovi. Chlapec prstom opatrne prechádzal po obrazoch na pečatidlách.

„Počul som, že metále...“ začal Karol, no prerušilo ho zavŕzanie stoličky. Viktor si totiž Kürtiho vetu o budúcej návšteve, navyiac s akýmsi cudzím slovom, ktorému nerozumel, vysvetlil ako signál na odchod.

„Poďme už,“ povedal drzo.

Prešiel popri nich a zamieril k úzkym schodom, po ktorých sa schádzalo na prízemie.

Kürti pokrútil hlavou. Neúcta k zbierkam, ktorým zasvätil desaťročia života, sa ho dotýkala. „Dúfam, že aspoň v streleckom spolku je dobrý,“ zašomral.

„Nie taký dobrý ako ja,“ zaškeril sa Karol. „Ďakujem, pán Kürti, nehnevajte sa naňho,“ doložil, opatrne mu vrátil pečatidlá, slušne sa uklonil a vykročil za kamarátom.

Keď Viktor, čakajúci pod schodiskom, začul kroky, usmial sa. Chodieval sem s Karolom celkom rád. Zbierky, dejiny a podobné taľafatky ho síce nezaujímali, no vedel, že Karol – dieťa nemeckých rodičov – by sa za starým Židom sám neodvážil. Potreboval na to jeho, Viktora. Rád mu urobil takúto službičku. Stálo to za nudu i riziko, že pred farou stretnú Andreja Hlinku, ktorý ich bude mravoúčne karhať. Keď videl, ako kamarát nasáva vedomosti, ako sa teší z nových poznatkov, mal z toho radosť. Vedel, že on nikdy nebude taká hlava ako Karol, no nezávidel mu. Bral veci také, aké boli. Ak mu mohol s čímisi pomôcť, rád to urobil, veď spolu vyrastali.

„Vieš, prečo ťa mám rada, Viktor?“ opýtala sa Sára pri spoločnej prechádzke. Kráčali hlavnou uličkou nového mestského cintorína, na ktorý sa vybrali deň po kresťanskom Sviatku všetkých svätých. Bolo len čosi po siedmej večer, no okolité aleje i úhľadné zástupy hrobov už zahaľovala tma. Blikotali v nej svetlá desiatok kahancov, chveli sa v náporoch novembrového vetra, z ich žiary nevychádzalo žiadne teplo.

Pokrčil plecami: „Určite mi to povieš.“

„Áno, aj pre ten obrovský záujem, čo o mňa máš,“ zasmiala sa.

„To je dobrý dôvod,“ vrátil jej krátky úsmev.

Podišli zopár krokov, ruky sa im občas dotkli, a zastali pri ozdobnom plote, za ktorým sa vynárali náhrobky veľkopodnikaiteľov Makovických.

Otočila sa k nemu, tvárila sa vážne: „Si bitkár, v škole nič moc, asi z teba nič poriadne nebude...“

„Ďalšie dôvody, aby si ma mala rada.“

Tentoraz sa nezasmiala. „Ale nie si zlý, nezávidíš, ak si môžeš vybrať, skôr pomôžeš, než uškodíš.“

Nič na to nepovedal, chytil ju za ruku – bolo to po prvý raz, čo sa odvážil. Prsty sa im prepletli, obaja ich mali chladné, obom sa chveli, no v tej chvíli im to bolo jedno.

Znova vykročili, išli po úzkej ceste, z oboch strán ich obklopovali desiatky hrobov, čo tu vyrástli za štrnásťročnú existenciu cintorína. Mihotavé svetlo kahancov osvetľovalo náhrobky i čerstvé vence od pozostalých. Z tmy medzi hrobmi sa občas ozvalo zakašľanie, vzlyk alebo kroky. Pôsobilo to tajomne, ba hrôzostrašne, aj keď vedeli, že sú to len ďalší návštevníci cintorína, ktorí sa o deň oneskorili.

„Vieš, že som včera Leovi podpálil prsty?“ opýtal sa Viktor. „Dôveroval mi, keď som mu povedal, nech si ich namočí do petroleja, čo som zobral z lekárne.“

Vytrhla si ruku z jeho zovretia: „Si hrozný, prečo mu stále ubližuješ?“

Uškrnul sa: „Skôr pomôžem, než uškodím... netvrdil to niekto?“

Neodpovedala. Chcela mu čosi odvrknúť, no radšej mlčala. Keď sa mu podarilo rozhnevať ju, zakaždým mu zaiskrilo v očiach, považoval to za malé víťazstvo. Najviac ju hnevalo, že mal pravdu.